

ondan geriye sadece birkaç hizb (bk. Âmir en-Neccâr, s. 311-314) ile *el-Cevâhir* (eserin adı kaynaklarda *el-Cevhere* veya *el-Ha-ğâ'îk* şeklinde de geçer) adlı eseri kalmıştı. Şâ'rânî bu eserden bazı alıntılar yapar (bk. *Tabakât*, I, 165-183). Bundan başka tasavvufî düşüncelerini konu alan bazı şiirleri de vardır (*a.g.e.*, I, 157).

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *Kitabü's-Sülûk*, I, 739; Bulkinî, *Tabakâtü's-Şernübî*, Kahire 1305, s. 2-4; Menüfî, *Cemheretü'l-evliyâ*, Kahire 1387, II, 238-245; Şâ'rânî, *et-Tabakât*, I, 143-158, 165-183; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 350 vd.; Zebîdî, *İk'd*, s. 46; a.mlf., *Tâcü'l-'arûs*, VI, 344; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 110^a-127^b; Ahmed Celâleddin el-Karakî, *Hayâtü Şeyhü'l-İslâm Ebî'l-'Ayneyn el-Ğuţbu's-Seyyid İbrâhîm ed-Desûkî* (nşr. Ahmed İzzüddin Halefullah), Tanta 1969; A. Le Chatelier, *Les Confréries Musulmanes du Hedjaz*, Paris 1887, s. 190; Ali Paşa Mübârek, *el-Hi-tâtu't-Tevfikîyye*, Kahire 1306, XI, 7; Hocazâde Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-evliyâ*, İstanbul 1318, s. 30 vd.; Sâlih b. Mehdi, *el-'Âlâmü's-şâmih*, Kahire 1328, s. 242, 309; Hüseyin Vassâf, *Seftne*, I, 253-258; E. W. Lane, *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians*, London 1890, I, 303-307; Tefvik et-Tavîl, *et-Taşavvuf fi Mısr*, Kahire 1946, tür.yer.; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 388; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 79; Ahmed İzzüddin Halefullah, *Min Kâdetü'l-fikri's-şâfiyyi'l-İslâmî: es-Seyyid İbrâhîm ed-Desûkî*, Kahire 1968; Sü'ad Mâhir Muhammed, *Mesâcidü Mısr ve evli-yâ'ühe's-şâlihân*, Kahire 1391/1971, II, 306-309; Abdüttevâb Abdülazîz, *Sîdt İbrâhîm ed-Desûkî*, Kahire 1972; Hasan Şemme, *Meserretü'l-'ayneyn*, Kahire 1972; Abdülâl Kühayl, *Ebü'l-'Ayneyn ed-Desûkî*, Kahire 1975; F. De Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 8, 18, 38; Âmir en-Neccâr, *et-Turuqu's-sâfiyye fi Mısr*, Kahire 1983, s. 249-274, 311-314; Büstânî, *DM*, I, 247; Kasım Kufralı, "Desûkî", *İA*, III, 555-556; Walid Khalidî, "al-Dasûkî, İbrâhîm b. 'Abd al-'Azîz", *EI*² (İng.), II, 166-167; Ferid Vecdî, *DM*, I, 13.

MEHMET DEMİRCİ

DESÜKİ, İbrâhim b. Abdülgaffâr

(إبراهيم بن عبدالغفار الدسوقي)

(ö. 1300/1883)

Ezher âlimlerinden,
tanınmış musahhîh.

1226 (1811) yılında Desuk'ta doğdu. Küçük yaşta babasını kaybetti. İlk tahsilini ve hıfzını Desuk'ta tamamladı. Daha sonra Kahire'ye giderek Ezher'e girdi. Hadârî, Mustafa el-Bülâki ve Muhammed Arefe ed-Desûkî gibi çoğu Desuklu olan hocalardan ders aldı. Öğrenciliği sırasında görüştüğü bazı hocalarıyla daha sonra da münasebetini devam ettir-

di. Bunlardan Mustafa el-Bülâki ve Ahmed Mersaffî'nin Desûkî üzerinde önemli tesirleri olmuştur. Nitekim matematik ve geometriye olan merakı Bülâki'den, dil ve edebiyata karşı ilgisi de Ahmed Mersaffî'den gelmektedir.

Kabiliyeti, edebiyat ve şiire olan ilgiyle hocalarının dikkatini çeken Desûkî, Ezher'deki öğreniminden sonra burada Arap dili ve edebiyatı hocalığına getirildi. Bir müddet sonra Ebû Za'bel Tıp Medresesi'ne yardımcı musahhîh olarak tayin edildi (1248/1832); bu medresede telif ve tercüme edilen tıp kitaplarının tashihıyla meşgul oldu. Ardından Mühendishâne'ye (Medresetü'l-mühendishâne) musahhîh olarak gönderildi. Aynı zamanda burada Arap dili ve edebiyatı ile Fransızca'dan Arapça'ya tercüme derslerinin yanı sıra mekanik, dinamik, cebir, geometri ve kimya gibi mühendislikle ilgili çeşitli dersler verdi. Ancak mühendishâne Bulak'a nakledildikten bir müddet sonra Said Paşa zamanında kapatıldı. Bunun üzerine Bulak Emîriye Matbaası musahhîhliği ve *el-Veķâyi'u'l-Mısrîyye* gazetesini muharrirliğine getirildi. Mehmed Ali Paşa ve Abbas Paşa zamanında Fransızca'dan tercüme edilen bütün matematik kitaplarının tashihini yaparak bunlardan birçoğuna, o günkü musahhîhliğin gereği olarak mukaddimeler, secili hâtimeler yazdı ve eser adlarının Arapça karşılığını tesbit etti. Zaman zaman *el-Veķâyi'u'l-Mısrîyye* gazetesinin çıkarılmasına yardımcı oldu. Ayrıca 1865 yılında reisületibbâ Muhammed Ali Paşa ile birlikte, Mısır'da Arapça olarak ilk defa yayımlanan ve *el-Veķâyi'u'l-Mısrîyye*'den sonra en eski yayın organı olan *el-Ya'sûb* adlı tıp dergisini çıkararak bu dergide makaleler yazdı. Hidiv İsmâil Paşa zamanında bilgisi, kültürü ve kabiliyetiyle temayüz eden kimselerin gelebildiği Bulak Matbaası başmusahhîhliğine yükseldi. Emekli oluncaya kadar bu görevde kalan Desûkî Kahire'de vefat etti.

Desûkî'nin hayatında İngiliz şarkiyatçısı Edward William Lane ile tanışmasının önemli bir yeri vardır. Mısır'a ilki 1825 yılında olmak üzere üç defa gelen ve belli sürelerle burada kalarak Arapça öğrenen, Mısır ve İslâm kültürüne vâkîf olan Lane Arapça-İngilizce bir sözlük yazmayı düşünüyordu. Bu iş için de kendisine yardımcı olarak arkadaşı Fransız müsteşriki Fresnel Desûkî'yi tavsiye etti. Bunun üzerine 1842'de üçüncü defa Kahire'ye gelen Lane Desûkî ile tanış-

tı; böylece yedi yıllık bir çalışma sonunda (1842-1849), kendi adına 1863 yılında Londra'da yayımlamaya başladığı *Arabic English Lexicon* adlı sekiz ciltlik sözlüğü büyük ölçüde hazırlamış oldular. Lane eserin önsözünde Desûkî'ye teşekkür etmektedir. Uzun beraberlikleri süresince birbirlerinden etkilenen Desûkî ve Lane'in bu ortak çalışma ve dostlukları Ali Paşa Mübârek tarafından *Ğışşatü 'Alemin'd-dîn* adıyla romanlaştırılmış, 1500 sayfalık roman dört cilt halinde basılmıştır (İskenderiye 1299). Ahmed Emîn'e göre söz konusu roman tamamlanmamış olmasına rağmen Mısır'da yazılan ilk roman olup konusu ve dili itibarıyla değerli bir eserdir. Ancak edebiyat tarihçileri böyle önemli bir eseri, ihmalleri veya bilgisizlikleri sebebiyle ele alıp değerlendirmemişlerdir (*eş-Şekâfe*, I/128, s. 749).

Eserleri. Desûkî'nin cebir ve geometriye dair risâleleriyle *el-Veķâyi'u'l-Mısrîyye* gazetesini ve *el-Ya'sûb* dergisindeki yazılarının dışında başlıca çalışmaları şunlardır: 1. *Maķâle şükriyye li'l-hazretü'l-İsmâ'iliyye 'alâ inşâ'i dâri'l-virâkı'l-Mısrîyye* (Bulak 1288). 2. *Risâle fi feżâ'ili'l-ğayl ve şifâti'l-ciyâd* (*GAL Suppl.*, II, 726). 3. *Uvnânü'l-beyân ve bustânü'l-ezhân* (Kahire 1288). 4. *Hâşiye 'alâ Sirâci'l-münîr* (Bulak 1285, 1299; Kahire 1311). Hatîb eş-Şirbînî'nin *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'ânati 'alâ ma'rifeti ba'zî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-ğabîr* adlı eseri üzerine yaptığı bir hâşiyedir. Desûkî'nin bunlardan başka *Hüsnü'l-berâ'a fi 'ilmi'z-zirâ'a ve el-Ğucecü'l-beyyinât fi 'ilmi'l-ğayvânât* adlı eserlerinin bulunduğu söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lane, *Lexicon*, I, Mukaddime; L. Seyho, *el-Âdâbü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1910, II, 93; Ph. Di Tarrâzî, *Târhu's-şahâfeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1913, I, 67; *Hediyyetü'l-'arifin*, I, 45; Serkis, *Mu'cem*, I, 875; Brockelmann, *GAL*, II, 629; *Suppl.*, II, 726; Cemâleddin eş-Şeyyâl, *Târhu't-terceme ve'l-hareketi's-şekâfiyye*, Kahire 1951, s. 115-116, 182, 194, 226-227; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 48; C. Zeydân, *Âdâb*, IV, 415; Ziriklî, *el-'Âlâm* (Fethullah), I, 47; Ahmed Emîn, "eş-Şeyh ed-Desûkî ve Mister Lane", *eş-Şekâfe*, I/126, Kahire 1360/1941, s. 685-687; I/127, s. 717-720; a.mlf., "Ğışşatü 'Alemin'd-dîn", *a.e.*, I/128, s. 749-754; Halîl Sâbât, "Maţba'atü Bulâk fi 'ahdihî's-şânî 1841-1882", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XXIV/1, Kahire 1962, s. 21; I. Goldziher, "Desûkî", *İA*, III, 556; a.mlf., "al-Dasûkî", *EI*² (İng.), II, 167.

ZÜLFİKAR TÜCCAR